

Levin Ludwig Schücking

Sociologie literárního vkusu

(Soziologie der literarischen Geschmacksbildung, 1923)

Studie německého literárního historika analyzující sociální podmínky umělecké tvorby, především příčiny utváření vkusu publika a popularity.

1. kap. Vkus doby a „duch doby“ (13–19) vymezuje v polemice s dobovými literárněvědnými směry téma práce. Dějiny literatury se dosud téměř výlučně zabývaly umělcem a literárním dílem samým, ignorovaly však problém vývoje estetického vkusu obecnostva. Proměny dobového vkusu přitom nejen ovlivňují oblibu současných autorů, ale podstatně pozměňují i obraz díla klasiků. Umělecký styl a vkus jsou obvykle vysvětlovány souvislostí s „duchem doby“, tento pojem je však jen mlhavou formulkou — „neexistuje žádný duch doby, nýbrž je takřikajíc celá řada duchů doby“ (19), zastupujících rozličné skupiny s různými životními i společenskými ideály. Souvislost aktuálního uměleckého citění s nimi je velmi složitá a mnohostranná.

2. kap. Sociologický základ literatury v minulosti a jeho význam (20–26) zkoumá vztah literární tvorby a dobových materiálních podmínek ve starším písemnictví. Teze o nezávislosti obou těchto veličin neobstojí, neboť literární a umělecké výtvoř, jejich zabarvení, osobitost, ba sama existence jsou ve značné míře podmíněny sociálně. Schücking ukazuje, jak důležitá se ve starší literatuře jeví role objednavatele, který ve vztahu k autorovi přejímá funkci estetického soudce. Tak ovlivňovala aristokratická vrstva anglickou literaturu až do 18. století. Naopak výjimečnost a životnost alžbětinského divadla lze do jisté míry vysvětlit tím, že nezáviselo na blahovůli šlechty, ale bylo nuceno vycházet vstříc vkusu širšího publika návštěvníků. Obecně jsou tedy pro vznik tvorby důležité „literární zájmy skupin, jež ovládají hospodářské a sociální mocenské prostředky, na kterých jsou závislí ti, kdo tvoří umělecky“ (26).

3. kap. Přesuny v sociologickém postavení umělce (27–34) se zabývá zejména problematikou 19. století, kdy vzrůstá význam osobnosti autora. V době nadvlády šlechty zůstával umělec

v pozadí, mnozí spisovatelé-aristokraté tehdy používali měšťanských pseudonymů, neboť žít se literaturou nebylo považováno za dost vznešené. S příchodem měšťanstva se však proměňuje životní ideál, s čímž souvisí i nevídaný vzestup autorského sebevědomí — umělec se začíná viditelně odlišovat např. chováním, oblékáním, gesty. Vyvrcholením této tendence je l'art pour l'art, vědomě se uzavírající před „vzdělanou lůzou“ a provozující umění jako bohoslužbu kráse. Vztah k publiku je tu ovšem dvojnásobný: „I kněz, ať stojí jakkoli vysoko nad masou (*Menge*), v podstatě ji potřebuje, byť jen jako *misera plebs contribuens*. Ale nejen to: uznání a obdiv také okřídluje uměleckou tvorbu a můžeme nezdědky pozorovat, jak publikum, z niterné potřeby odháněné s velkým gestem od předních dveří, je vítáno radostně u zadních vrátek“ (34).

4. kap. Literatura a publikum (35–42) postupuje k sociálním souvislostem naturalismu a novějšího umění. Naturalismus, jenž radikálně proměnil sféru estetična, znamenal podle Schückinga největší obrat vkusu poslední doby. Propast mezi publikem a umělcem přitom stále roste, literatura už není půdou společenského styku, jako tomu bylo v minulosti; ideál humanitního vzdělance mizí. Nové složení obecnstva způsobuje i proměny vkusu.

Po tomto historickém nástinu sleduje druhá část knihy vztah umělce a vnímatele a utváření vkusu z hlediska jednotlivých aspektů. 5. kap. Vznik nových směrů (43–49) se zabývá vlivem dobového vkusu na formování literárního díla. Vychází z předpokladu, že „postup vytváření sociálního vkusu nelze v žádném případě porovnávat s pádem kamene do vody, od něhož vznikají samy od sebe vždy další vlny“ (44). Individuální umělecký čin obvykle více či méně souvisí s dobovým estetickým cítěním, tato souvztažnost je však mnohotvárná a vždy vyžaduje konkrétní zkoumání. Rozhodně neplatí obecná zásada, že dobré dílo se automaticky prosadí u obecnstva.

To dokládá na řadě příkladů i 6. kap. Prostředky výběru (50–64), jež analyzuje některé instance stojící mezi autorem a publikem: nakladatelství, divadla, propagandu, literární kritiku aj. Ty všechny mohou podstatně ovlivnit vytvořené dílo a působit i při jeho vzniku. Moderní potřebu reklamy pochopili např. jako jedni z prvních Miguel de Cervantes a Laurence Sterne (53). Stará nevráživost umělce vůči kritikům ve 20. století mizí, neboť kritika stále více usiluje o pochopení originality autorovy osobnosti a odhazuje toporná normativní kritéria; často se s autorem spojuje proti publiku. Pokud jde o popularitu, nelze obecně tvrdit, že všichni velcí umělci od počátku naráželi na nepochopení (viz Shakespeare, Goethe, Byron), nicméně „měřítka hodnoty umění, jak se zdá, spočívá v tom, že se zásadně odlišuje od dosavadního

vkusu“ (60). Cesty umění a publika jsou různé, nelze apriorně jedním poměřovat druhé.

Závěrečná kap. Přijetí u publika (65–80) věnuje pozornost přijímání literárního díla. Znovu zkoumá proměny uměleckého vkusu, jež souvisejí se změnou společenského ideálu, jak to dokládá množství příkladů. „Ne vkus se zpravidla mění a obnovuje, ale mění se nositelé vkusu“ (70). Na přijetí díla se podílí též národnost, věk, pohlaví a konfese vnímatelů, např. už v době středověku ženy platily za vlastní románové publikum, což se projeвило v množství milostných rytířských příběhů (71). Mezi nejvýznamnější činitele určující vkus patří školy a univerzity, různé literární spolky, rodina, knihovny apod.

Schückingova studie patří mezi nejzajímavější práce v oboru sociologie literatury. Analyzuje složitou síť sociálních vztahů mezi literárním dílem a konzumentem. Nepřímo navazuje na průkopnické úvahy o funkci publika u Émila Hennequina a svou interpretací uměleckého slohu a estetického vkusu jako působení nadindividuálních, společenských sil se namnoze stýká s marxisticky orientovanou literární vědou. Zatímco však model výkladu umění, jak jej zavedli Georgij Valentinovič Plechanov, Franz Mehring a jejich pokračovatelé, usiluje vypreparovat z daného díla sociologický ekvivalent a samo dílo obvykle považuje za „roucho“ autorovy ideologie, uvádí Schücking — typický empirik, nehlásící se k žádné vědecké škole či směru — souvislost dobové společenské, příp. ekonomické struktury jako dokladový materiál sloužící k obohacení a zpřesnění literárně-vědného obrazu.

Zdůrazněním plurality „duchů doby“, analogie díla s postoji a zájmy dobových sociálních skupin se Schückingův přístup blíží některým pracím mladého → Györgye Lukáče, → Benjamínu pojetí „autora jako producenta“¹ a pozdějším studiím → Luciena Goldmanna a → Pierra Bourdieua. Schückingově knize, jejíž hlavní myšlenky autor formuloval již před první světovou válkou,² je ovšem vzdálena propracovaná vědecká metodologie zmíněných teorií. *Sociologie literárního vkusu* je spíše nárysem problematiky obsahujícím řadu pronikavých postřehů a jemných pozorování a upozorňujícím na závažné otázky; autorovy pokusy o teoretické reflexe jsou velmi opatrné.

Schückingovu studii inspirovaly autorovy anglistické literárně-vědné zájmy,³ jež ho přivedly k názoru, že významné autory minulosti nelze poměřovat jen dneškem, současnými kritérii, ale že je třeba vrátit literární dění jeho věrné a reálné perspektivě. Z Schückingova literárněhistorického školení vyrůstá také schopnost vidění jevů v jejich vnitřní rozpornosti a mnohostranných aspektech.

1 W. Benjamin, *Gesammelte Schriften* V/2, Frankfurt/M. 1983, s. 697n.

2 Literaturgeschichte und Geschmacksgeschichte. Ein Versuch zu einer Problemstellung, *Germanisch-Romanische Monatsschrift* 1913, č. 5, s. 561–577.

3 Srov. *Die Charakterprobleme bei Shakespeare*, Leipzig 1919; *Der Sinn des Hamlets*, Leipzig 1935; *Shakespeare und der Tragödienstil seiner Zeit*, Bern 1947.

Např. postřeh o uměleckém výkonu jako negaci vládnoucího vkusu do jisté míry odpovídá proklamacím ruských formalistů o vývoji uměleckých forem, Schücking (na rozdíl od formalistů) akcentuje myšlenku, že do tohoto vztahu nevstupují jednotlivé prvky vkusu jako takového, tedy ideje či formy, ale jejich nositelé (70), konkrétní a historicky určené lidé. Tím prolamuje rámec abstraktního a spekulativního myšlení, které v době vzniku studie naprosto ovládalo zvl. německou literární vědu. Také poznámky zdůrazňující sociální relevanci čtenářské popularity jsou významné, zvl. teze o její estetické dvojznačnosti (59–60) soustřeďující pozornost k estetické hodnotě jako hlavnímu kritériu posuzování děl. S tím souvisí i rozpor mezi estetickými požadavky na umění ze strany tvůrců a perspektivou vnímání řadových konzumentů, kteří obvykle ve jménu snadné přístupnosti a sdělnosti odmítají tzv. vysoké umění (60–61). Schücking si je vědom nejednoznačnosti a vnitřní rozpornosti obou stanovisek, odmítá hledat řešení — jež by bylo víceméně konstruované — a prostě konstatuje jejich rozdílnost.

Takový přístup ukazuje současně i úskalí autorova pojetí literární sociologie, kdy popis a evidence často nahrazují systematickou analýzu, hierarchizaci a hodnocení. Přesto se *Sociologie literárního vkusu*, přeložená do několika jazyků a opakovaně vydávaná, stala inspirativní především polemikou proti abstraktnímu chápání literárního vývoje jako „pohybu idejí“, proti mechanismu ve výkladu vztahu společenských faktů a faktů uměleckých a proti jakémukoli apriorismu v literární vědě vůbec. Z literárních vědců navazovali na Schückingův přístup např. Arnold Hauser a → Robert Escarpit, který zkoumá ekonomické podmínky literární tvorby, novodobé publikační a distribuční prostředky, populární díla, a mnozí další.⁴ Od 80. let se materiální a sociální rozměr literatury a kultury aktualizuje v angloamerickém novém historismu a v britském kulturním materialismu.

Vydání

Soziologie der literarischen Geschmacksbildung, Leipzig 1923, 1931; **Bern – München 1961** (z tohoto vyd. citováno). *Sociologia literaturnogo vkusa*, Moskva 1928. Japonské vyd., Tokio 1936. *Sociología literárneho vkusu*, Trnava 1943. *The Sociology of Literary Taste*, London 1944, 1950, 1966, 1998, 2001; New York 1945; Chicago 1974. Čínské vyd., Čchung-čching 1945. *El gusto literario*, México – Buenos Aires 1950, 1954, 1960, 1978. *Sociologia del gusto letterario*, Milano 1968, 1977. *I kinonijolija tu filologjiku gustu*, Athina 1970. *Sociologija oblikovanja literarnog ukusa*, Zagreb 2001.

⁴ A. Hauser, *Sozialgeschichte der Kunst und Literatur*, München 1953; R. Escarpit, *Sociologie de la littérature*, Paris 1958; *Le Littéraire et le social*, Paris 1970.

Literatura

M. Bakoš, doslov ke sloven. vyd. 1943. W. Clemen, Gedanken zu Levin L. Schückings Lebenswerk, Anglia, *Zeitschrift für englische Philologie* 1958, č. 76 (zvl. číslo věnované L. L. Schückingovi), s. 27–40. H. N. Fügen, *Die Hauptrichtungen der Literatursoziologie und ihre Methoden*, Bonn 1964. J. Cigánek, *Úvod do sociologie umění*, Praha 1972. A. Silbermann, *Empirische Kunstsoziologie*, Stuttgart 1973.

Levin Ludwig Schücking (1878–1964)

Německý literární historik a sociolog umění, který se zabýval rozborem sociálních podmínek literární tvorby i přijetí literárních děl, upozornil na významné souvislosti ekonomické a společenské struktury společnosti s uměleckým děním, zvl. s utvářením vkusu publika, popularity atd. Vnuk spisovatele Levina Schückinga (1814–1883). Studoval anglistiku ve Freiburgu, Berlíně, Mnichově a Göttingenu. R. 1904 se habilitoval v Göttingenu. Působil jako univerzitní profesor anglistiky v Jeně, Štýrském Hradci a zejm. ve Vratislavi (1916–1924), Lipsku (1925–1945) a Erlangenu (1946–1952). Jako anglista obsáhl celou rozlohu oboru, zabýval se staroanglickou literaturou (*Beowulf*), vynikl však především shakespeareovskými studii a komentáři k jeho hrám. Další díla: *Die Familie im Puritanismus. Studien über Familie und Literatur in England im 16., 17. und 18. Jahrhundert* (1929), *Der Sinn des Hamlets* (1935), *Shakespeare und der Tragödienstil seiner Zeit* (1947), *Essays über Shakespeare, Pepys, Rossetti, Shaw und anderes* (1948).

/jho/